

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO KODEKSO 123¹ STRAIPSNIO
IR PRIEDO PAKEITIMO ĮSTATYMO, LIETUVOS RESPUBLIKOS TARPTAUTINIŲ
SANKCIJŲ ĮSTATYMO 2 IR 15 STRAIPSNIŲ IR PRIEDO PAKEITIMO BEI ĮSTATYMO
PAPILDYMO 13¹ STRAIPSNIU ĮSTATYMO, LIETUVOS RESPUBLIKOS
ADMINISTRACINIŲ NUSIŽENGIMŲ KODEKSO 515 STRAIPSNIO IR PRIEDO
PAKEITIMO ĮSTATYMO, LIETUVOS RESPUBLIKOS KRIMINALINĖS ŽVALGYBOS
ĮSTATYMO NR. XI-2234 8 STRAIPSNIO PAKEITIMO BEI ĮSTATYMO PAPILDYMO
PRIEDU ĮSTATYMO IR LIETUVOS RESPUBLIKOS PRANEŠĖJŲ APSAUGOS
ĮSTATYMO 3 STRAIPSNIO IR PRIEDO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTŲ

1. Įstatymų projektų rengimą paskatinusios priežastys, parengtų projektų tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 123¹ straipsnio ir priedo pakeitimo įstatymo projektas (toliau – BK projektas), Lietuvos Respublikos tarptautinių sankcijų įstatymo (toliau – TSĮ) 2 ir 15 straipsnių ir priedo pakeitimo bei Įstatymo papildymo 13¹ straipsniu įstatymo projektas (toliau – TSĮ projektas), Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ANK) 515 straipsnio ir priedo pakeitimo įstatymo projektas (toliau – ANK projektas), Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo Nr. XI-2234 (toliau – KŽĮ) 8 straipsnio pakeitimo bei Įstatymo papildymo priedu įstatymo projektas (toliau – KŽĮ projektas) ir Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymo Nr. XIII-804 (toliau – PAĮ) 3 straipsnio ir priedo pakeitimo įstatymo projektas (toliau – PAĮ projektas) (toliau kartu – Įstatymų projektai) parengti siekiant į Lietuvos nacionalinę teisę tinkamai perkelti 2024 m. balandžio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2024/1226 dėl nusikalstamų veikų apibrėžties ir sankcijų už Sąjungos ribojamųjų priemonių pažeidimą, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2018/1673, (toliau – Direktyva) nuostatas. Sistemine nurodyto Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės akto ir Lietuvos nacionalinės teisės aktų nuostatų analizė leidžia teigti, kad esamas teisinis reguliavimas Lietuvoje ne visa apimtimi atitinka Direktyvoje keliamus reikalavimus.

2. Įstatymų projektų iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Įstatymų projektus parengė Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Baudžiamosios justicijos grupės (grupės vadovė Simona Mesonienė, tel. +370 618 51147, el. p. simona.mesoniene@tm.lt) vyriausiasis patarėjas Jevgenijus Kuzma, tel. +370 602 56889, el. p. jevgenijus.kuzma@tm.lt.

3. Kaip šiuo metu reguliuojami Įstatymų projektuose aptarti teisiniai santykiai

Kompleksinė lyginamoji Direktyvos ir Lietuvos nacionalinės teisės aktų nuostatų analizė leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos nacionalinės teisės aktų nuostatos iš esmės įgyvendina Direktyvos pagrindinius reikalavimus valstybėms narėms ir iš esmės užtikrina tiek baudžiamosios, tiek administracinės atsakomybės taikymą už tarptautinių sankcijų, įskaitant ES ribojamąsias priemones, pažeidimus. Kita vertus, minėta analizė taip pat rodo, kad esamo teisinio reguliavimo Lietuvoje suderinamumas su Direktyvos reikalavimais vis dėlto nėra pakankamas siekiant konstatuoti visų Direktyvos nuostatų visišką įgyvendinimą Lietuvos nacionalinėje teisėje.

1. Direktyvos 3 straipsnio nuostatos apibrėžia ES ribojamųjų priemonių pažeidimus, už kuriuos valstybės narės privalo taikyti baudžiamąją atsakomybę. To paties straipsnio nuostatos įpareigoja valstybes nares užtikrinti (ir atitinkamai nacionaliniuose baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtinti) baudžiamosios atsakomybės taikymą ribojamųjų priemonių pažeidimo dalykui viršijant 10 000 Eur, o pažeidimų vertei neviršijant nurodyto limito – administracinės atsakomybės taikymą. Sistemine Lietuvos nacionalinės teisės aktų analizė leidžia teigti, kad tarptautinių sankcijų pažeidimai

nei BK, nei ANK, nei TSĮ nėra apibrėžti ir (ar) detalizuoti. Dėl šios priežasties esamas teisinis reguliavimas Lietuvoje vertintinas kaip neatitinkantis Direktyvos 3 straipsnio reikalavimų.

2. Direktyvos 3 straipsnio 1 dalies c punkto nuostatos įpareigoja valstybes nares taikyti (tik) baudžiamąją atsakomybę už sąlygų fiziniams asmenims, kuriems taikomos tarptautinės sankcijos, atvykti į valstybės narės teritoriją arba vykti tranzitu per valstybės narės teritoriją sudarymą pažeidžiant ES ribojamąją priemonę nustatytą draudimą. Atitinkamai BK 123¹ straipsnyje tokia veika nėra kriminalizuota. Dėl šių priežasčių teigtina, kad pirmiau nurodytos baudžiamojo įstatymo nuostatos yra nepakankamai išsamios ir nuoseklios, todėl nurodytas teisinis reguliavimas neužtikrina tinkamo Direktyvos reikalavimų įgyvendinimo ir turi būti taisytinas.

3. Direktyvos 13 straipsnio nuostatos apibrėžia tyrimo priemones, kurios turi būti taikomos tiriant tarptautinių sankcijų pažeidimus. Taip Direktyvos 13 straipsnio nuostatos įpareigoja valstybes nares imtis būtinų priemonių siekiant užtikrinti, kad tiriant Direktyvoje nurodytas nusikalstamas veikas ar vykdant baudžiamąjį persekiojimą būtų galima naudotis veiksmingomis ir proporcingomis tyrimo priemonėmis (kai tinkama, tos priemonės apima specialias tyrimo priemones, pavyzdžiui, naudojamas kovojant su organizuotu nusikalstamumu ar kitais sunkiais nusikaltimais). Sisteminė Lietuvos nacionalinės teisės aktų analizė leidžia teigti, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau – BPK) nurodytos tyrimo priemonės nėra pakankamos, kad atitiktų Direktyvoje nurodytų tyrimo priemonių standartus, o KŽĮ nurodytos priemonės apskritai BK 123¹ straipsnio atžvilgiu nėra taikomos.

4. Siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir laukiami teigiami rezultatai

1. Įstatymų projektais, siekiant tinkamai suderinti Lietuvos teisės aktų nuostatas su Direktyvos 3 straipsnio reikalavimais, siūloma TSĮ apibrėžti tarptautinių sankcijų, įskaitant Europos Sąjungos ribojamąsias priemones, pažeidimo ir apėjimo atvejus, kartu pateikiant ir Direktyvoje nurodytų sąvokų „ekonominių išteklių įšaldymas“ ir „lėšų įšaldymas“ apibrėžtis. Tačiau BK 123¹ straipsnio ir ANK 515 straipsnio blanketinės normos atitinkamų pažeidimų atvejais referuotų būtent į TSĮ naujas nuostatas ir jose nurodytus detalizuotus tarptautinių sankcijų pažeidimus, todėl aptariamu aspektu tokias veikas detalizuoti BK ir ANK nereikia.

1.1. Vis dėlto manytina, kad BK 123¹ straipsnio dispozicijoje nurodytas „didelės žalos Lietuvos interesams“ požymis (vienintelis toks vertinamasis požymis visame BK) dėl savo itin neaiškaus turinio ir neišplėtotos tokios nusikalstamos veikos požymio aiškinimo teismų praktikos ne visa apimtimi atitinka Direktyvos turinį ir reikalavimus, susijusius su Direktyvoje nurodytais tarptautinių sankcijų pažeidimo dalyko limitais, nuo kurių priklauso baudžiamosios ar administracinės atsakomybės (fiziniams asmenims) taikymas.

Pažymėtina, kad Direktyvos teisinis reglamentavimas, užtikrindamas proporcingumo principo įgyvendinimą, aiškiai numato, kad ne už visus ES ribojamųjų priemonių pažeidimus turėtų privalomai būti taikoma baudžiamoji atsakomybė. Šiuo aspektu akcentuotina Direktyvos 3 straipsnio 2 dalis, numatanti, kad valstybės narės gali nustatyti, jog nusikalstama veika nelaikomas toliau nurodytas elgesys: a) šio straipsnio 1 dalies a, b ir h punktuose išvardytas elgesys, kai tas elgesys susijęs su lėšomis ar ekonominiais ištekliais, kurių vertė mažesnė nei 10 000 Eur; b) šio straipsnio 1 dalies d–g ir i punktuose išvardytas elgesys, kai tas elgesys susijęs su prekėmis, paslaugomis, sandoriais ar veikla, kurių vertė mažesnė nei 10 000 Eur. Tokiu būdu siekiama užtikrinti, kad smulkūs ES ribojamųjų priemonių pažeidimai, kurių suma nesiekia 10 000 Eur, galėtų būti nelaikomi nusikalstama veika ir jų atžvilgiu būtų taikomos kitų teisės šakų atsakomybės priemonės.

Dėl šios priežasties siekiant užtikrinti, kad BK projektu keičiamame BK 123¹ straipsnyje būtų išlaikytas proporcingumo principas ir nepagrįstai neišplečiamas neteisėto elgesio kriminalizavimas, siūloma įtvirtinti vertinamąjį „didelės žalos“ požymį. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad „vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis – tai BK ir jurisprudencijoje universaliais kriterijais neapibrėžtas nusikalstamos veikos sudėties požymis, kurio kintantis norminis turinys išgaunamas remiantis ne vien jį nustatančio įstatymo tekstu ir (ar) jurisprudencija, bet ir vertinamų

faktų kontekste *ad hoc* jį interpretuojančio subjekto teisine sąmone“¹. Įtvirtintinas „didelės žalos“ požymis būtų mišraus pobūdžio, reikėtų nurodyti, kad didelė žala šiuo atveju taip pat gali būti tiek turtinė, tiek neturtinė. Lyginamuoju aspektu jis būtų panašus į BK 228 (Piktnaudžiavimas) straipsnyje įtvirtinto požymio turinį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) yra nurodęs, kad tokio pobūdžio „turtinė žala pripažįstamas turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), negauta nauda ar negautos pajamos, kurios būtų gautos, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų ar neveikimo. Kitokio pobūdžio žala – fizinė, moralinė, organizacinė ar kito neturtinio pobūdžio žala, padaryta teisės ginamoms ir saugomoms nematerialioms vertybėms – asmens sveikatai, garbei, orumui, juridinio asmens reputacijai, valstybės tarnybos autoritetui ir pan.“² Šios nusikalstamos veikos atveju vertinant „didelės žalos“ požymį taip pat buvo konstatuota, kad įstatymas nepateikia universalių kriterijų žalos mastui nustatyti, todėl kiekvienu konkrečiu atveju apie žalos dydį sprendžia teismas, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes: kokio pobūdžio, kokiais teisės aktais ginami interesai yra pažeidžiami, nukentėjusiųjų skaičių, nusikalstamos veikos trukmę, asmens einamų pareigų svarbą, rezonansą visuomenėje dėl padarytos veikos ir įtaką valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens ir institucijos, kurioje dirba valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo, reputacijai, valstybės autoritetui ir pan.³ Kartu pažymėtina ir tai, kad ir mažesnio dydžio (mažiau negu 10 000 Eur) turtinė žala taip pat gali būti pripažinta didele⁴. Pavyzdžiui, LAT konstatavo, pripažindamas asmenį kaltu už piktnaudžiavimą, kad „Z. B. padarė didelę turtinę žalą (duomenys neskelbtini), bet ne 21 877,46 Eur, kaip suformuluota kaltinime, o 5 800,42 Eur turtinę žalą. Be to, tais pačiais veiksmais (duomenys neskelbtini) padarė didelę neturtinę žalą, nes pažeidė valstybės deklaruojamus įstatymų viršenybės, teisėtumo, lojalumo principus, parodė nepagarbą Lietuvos Respublikos įstatymams ir įstatymų įgyvendinamiesiems teisės aktams, pasinaudojo tarnyba priešingais tarnybai interesais, iškraipė (duomenys neskelbtini) funkcijas ir veiklos principus, neigiamai paveikė juridinio asmens reputaciją, diskreditavo valstybės tarnautojo vardą.“⁵

Atsižvelgiant į tai pažymėtina, kad siūlomo įtvirtinti vertinamojo pobūdžio požymio turinys, lyginant su Direktyvos 3 straipsnio 2 dalimi, kuri apibrėžia galimas ES ribojamųjų priemonių kriminalizavimo ribas, būtų aiškinamas turtiniu aspektu kaip piniginė suma, kuri yra didesnė negu 10 000 Eur, bet kartu būtų galimybė patraukti baudžiamojon atsakomybės asmenis, padariusius tarptautinių sankcijų pažeidimus, kai suma nesiekia 10 000 Eur, bet buvo padaryta didelė žala valstybės autoritetui, interesams ir kt. neturtinio pobūdžio saugomoms vertybėms. Jeigu BK nustatytas didelės žalos požymis teismo nebuvo nustatytas, kaltininkui bus taikoma administracinė atsakomybė.

2. BK projektu taip pat, atsižvelgiant į Direktyvos 3 straipsnio 1 dalies c punktą, kriminalizuojamas sąlygų fiziniams asmenims, kuriems taikomos tarptautinės sankcijos, atvykti į valstybės narės teritoriją arba vykti tranzitu per valstybės narės teritoriją sudarymas.

3. Atsižvelgiant į Direktyvos 13 straipsnio nuostatas, KŽĮ projektu siūloma tikslinti KŽĮ 8 straipsnio nuostatas įtraukiant į KŽĮ priemonių taikymo sritį ir BK 123¹ straipsnyje nurodytą nusikalstamą veiką.

4. Atsižvelgiant į Direktyvos 14 straipsnio nuostatas, PAĮ projektu siūloma papildyti PAĮ Direktyvoje numatyta specialiąja pranešėjams taikytina apsauga (asmenims, pranešusiems apie tarptautinių sankcijų pažeidimų atvejus).

¹ Veršekys, P. Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilniaus universitetas, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.

² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-23-1073/2020.

³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-59-495-2021, 2K-116-697-2021, 2K-69-648-2021, 2K-16-489-2021, 2K-248-648-2020, 2K-186-698-2020, 2K-127-689-2020, 2K-189-1073-2019, 2K-285-976-2018, 2K-104-696-2018, 2K-92-489-2017, 2K-87-942-2017, 2K-432-696-2016, 2K-319-693-2016, 2K-102-699-2015, 2K-7-266-2015, 2K-P-1-2014.

⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-59-495-2021, 2A-7-17-648-2021, 2K-226-976-2020, 2K-186-698-2020, 2K-104-696-2018.

⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. kovo 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-104-696/2018.

5. Atsižvelgiant į tai, kad Įstatymų projektais siūlomi pakeitimai padaryti siekiant į Lietuvos nacionalinę teisę tinkamai perkelti Direktyvos nuostatas, Įstatymų projektuose siūloma papildyti šių įstatymų priedus nauju punktu, patvirtinančiu Lietuvos nacionalinės teisės aktų nuostatų suderinamumą su minėtu ES teisės aktu.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant Įstatymų projektus toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimtų įstatymų pasekmės ir priemonės, kurių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Numatoma, kad Įstatymų projektai neturės neigiamų pasekmių, nes jų nuostatomis siekiama užtikrinti Lietuvos nacionalinės teisės aktų ir Direktyvos nuostatų visišką suderinamumą.

6. Kokią įtaką priimti įstatymai turės kriminogeninei situacijai, korupcijai
Priimti Įstatymų projektai įtakos kriminogeninei situacijai ir korupcijai neturės.

7. Kaip įstatymų įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai
Priimti Įstatymų projektai įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai neturės.

8. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Priėmus Įstatymų projektus, kitų teisės aktų priimti, keisti ar pripažinti netekusiais galios nereikės.

9. Ar Įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o Įstatymų projektų sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymų projektai parengti laikantis Valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų. Įstatymų projektų sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

10. Ar Įstatymų projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir ES dokumentus

Įstatymų projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir yra suderinti su ES teisės aktais (įgyvendina Direktyvą).

11. Jeigu įstatymams įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų – kas ir kada juos turėtų priimti

Įstatymų projektams įgyvendinti nereikia įgyvendinamųjų teisės aktų.

12. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)

Įstatymų projektams įgyvendinti papildomų valstybės biudžeto lėšų nereikia.

13. Įstatymų projektų rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Įstatymų projektai suderinti su Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, Lietuvos Respublikos generaline prokuratūra, Muitinės kriminaline tarnyba.

14. Įstatymų projektų reikšminiai žodžiai

Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiems Įstatymų projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant reikšminius žodžius pagal Europos žodyną *Eurovoc*: „Baudžiamasis kodeksas“, „tarptautinės sankcijos“, „Europos Sąjunga“.

15. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra.